

Tekst 1

In 1640 schreef de Engelsman Peter Mundy na een bezoek aan Amsterdam:

“Wat de schilderkunst en de liefde van de mensen voor schilderijen betreft, ik denk dat die nergens ter wereld wordt overtroffen. In het algemeen streven ze er allen naar hun huizen, vooral de voor- of straatkamers, met kostbare stukken te verfraaien – slagers en bakkers doen daar in hun winkels, die betrekkelijk dicht aan de straat liggen, nauwelijks voor onder en vaak zullen zelfs smeden, schoenlappers e.d. een of ander schilderij in hun smidse of werkplaats hebben hangen.”

uit: Carnac, R.(red), The Travels of Peter Mundy in Europe and Asia: 1608-1667. Deel I, Travels in Europe, 1608-1628, London 1907

Tekst 2

De jonge Achilles was naar het hof van Lycomedes gestuurd op het eiland Scyros, om te voorkomen dat hij onder de wapenen moest en zou sneuvelen bij Troje, zoals was voorspeld. Hij leefde er vermomd als meisje tussen de dochters van de koning. Odysseus, die naar hem op zoek was, verzond een list om hem te ontmaskeren en vermomde zich als een Oosters koopman in snuisterijen. De ‘zusters’ van Achilles bewonderen onder andere een spiegel en een godenbeeldje, maar de als meisje vermomde Achilles zet een helm op en pakt een dolk die tussen de koopwaar is verstopt. Zo wordt hij als een man herkend door Odysseus, die hem bij de arm grijpt.

uit: Broos, B., Liefde, list en lijden, Historiestukken in het Mauritshuis, Den Haag 1994

Tekst 3

Geselschapje, buitenpartij, conversatie, bordeeltgen, soldaets kroegje: in de zeventiende eeuw werden schilderijen met taferelen uit het dagelijks leven genoemd naar hun voorstelling. Sinds de negentiende eeuw bestaat de verzamelnaam genreschilderkunst. Hieronder vallen zeer uiteenlopende schilderijen, die gemeen hebben dat ze herkenbare situaties uit het dagelijks leven weergeven (...). De genrestukken lijken momentopnames, alsof de schilder ter plekke aanwezig was. In feite geven ze geen getrouw beeld van de werkelijkheid en werden ze, zoals de meeste schilderijen uit de zeventiende eeuw, zorgvuldig gecomponeerd. Dikwijls zit er een diepere betekenis verscholen in de op het eerste gezicht natuurgetrouwe weergave van de werkelijkheid. Soms is de symboliek moeilijk te ontraadselen, een andere keer ligt de oplossing er duimendik bovenop.

uit: Cornelis, B., en Filedt de Kok, C., De Glorie van de Gouden Eeuw, catalogus Rijksmuseum Amsterdam. Zwolle 2000

Tekst 4

In 1831 ging in de Opéra van Parijs de ‘grand opéra’ *Robert le Diable* van de componist Giacomo Meyerbeer in première. De derde akte van deze opera, gebaseerd op een middeleeuws riddersverhaal, bevat een grote balletscène: het ‘nonnenballet’.

Op afbeelding 19 is een tekening van deze scène te zien. Het nonnenballet speelt zich af in de maanbeschenen kloostergang van een abdij. In deze gang werden nonnen begraven, die tijdens hun leven de gelofte van kuisheid hadden gebroken. Zij zijn daarom veroordeeld om als geest rond te spoken. De choreograaf van deze balletscène was Filippo Taglioni. Zijn dochter Marie Taglioni voerde als abdis de nonnen aan.

Tekst 5

Het nonnenballet uit *Robert le Diable* vormde de inspiratie voor het eerste volledige romantische ballet: *La Sylphide*¹, dat een jaar later, in 1832, in première ging in de Opéra van Parijs. Filippo Taglioni was wederom de choreograaf. Marie Taglioni danste nu de titelrol van de sylfide. Het was voor het eerst dat de hoofdrol in lange, witte tutu en helemaal op spitzten werd gedanst. Met dit ballet begon de verheerlijking van de ballerina.

Libretto van La Sylphide

James, een jonge Schotse boer, staat op het punt om in het huwelijk te treden met Effie, zijn verloofde. Op de dag van de bruiloft leidt een sylfide, alleen zichtbaar voor James, zijn aandacht af van zijn aardse geliefde. Zij lokt hem het bos in, waar hij de betoverende wereld van de sylfides ontdekt. James lijdt eronder dat hij zijn sylfide niet in de armen kan nemen en vraagt hulp aan de heks Madge. Deze koestert echter wraakgevoelens omdat James haar die ochtend uit zijn huis heeft laten gooien. Madge geeft hem daarom een sjaal die in een toverbrouwsel gedoopt is. Als James erin slaagt die sjaal om de schouders van de sylfide te leggen zal hij haar kunnen beetpakken. Zonder nadenken volgt hij dit funeste advies op. Hij legt de sjaal om de sylfide. Zij verliest haar vleugels en sterft. James blijft gebroken achter als de andere sylfides haar wegdragen. Dan ziet hij de bruiloftsstoet langskomen van Effie, zojuist getrouwd met zijn beste vriend.

Tekst 6

Een ander essentieel kenmerk van Romantiek is onbegrenstheid, in twee verschillende, zij het verwante betekenissen. De romantische kunst probeert tijd en actualiteit te ontstijgen en wil de eeuwigheid omvatten, ze grijpt terug naar het verleden en blikst vooruit naar de toekomst; haar domein is de hele wereld en de kosmos die haar omringt. Tegenover de klassieke idealen van orde, evenwicht, beheersing en perfectie binnen gestelde grenzen verheerlijkt de Romantiek vrijheid, beweging, passie en jaagt ze voortdurend het onbereikbare na. Juist door de onbereikbaarheid van dat ideaal is romantische kunst doortrokken van een sfeer van verlangen, van smachten naar de vervulling van het onmogelijke. De romantische afkeer van beperkingen maakte een eind aan duidelijke scheidslijnen.

uit: Grout, D., Palisca, C.V., *Geschiedenis van de Westerse muziek*, Amsterdam 2001

Tekst 7

De bejubelde première in 1845 in Londen van de *Pas de Quatre* was een commerciële stunt: vier van de vijf sterballerina's van dat moment waren te zien in een gezamenlijk optreden. Het idee voor dit evenement kwam van de Britse koningin Victoria. Choreograaf Jules Perrot leverde een huzarenstukje door de solo's voor de vier rivalessen zo te maken, dat elke danseres de voor haar meest flatterende combinatie van passen kon dansen. Verder was er het probleem van de volgorde van de solo's: in die tijd was het de gewoonte dat de belangrijkste ballerina als laatste optrad. Maar deze vier diva's wilden niet voor elkaar onderdoen, ze waren allemaal even belangrijk. Perrot loste het probleem op door de volgorde te laten bepalen door de leeftijd van de ballerina's. Taglioni, die de oudste was, danste de laatste solo en eindigde in het midden, omringd door de drie jongere danseressen.

noot 1

sylfide: vrouwelijke luchtgeest

■ Tekst 8

Het succes van de romantische ballerina werd tevens de ondergang van het ballet als kunstvorm in West-Europa. Vanaf ongeveer 1850 verviel dat ballet in stereotypen en artistieke nietszeggendheid. Steeds dezelfde soort stukken werden opgevoerd, met steeds een vrouw in de hoofdrol, met broodschilders die per vierkante meter afgeleverd decor betaald werden en componisten die, op een uitzondering als Délibes na, tweederangs muziek produceerden. Op de voorste rijen in de Parijse Opéra toonden de welgestelde burgers meer bewondering voor de benen van de danseressen dan voor hun eventuele artistieke prestaties.

■ Tekst 9

“We kunnen ons niet snobistisch veroorloven onverschillig te staan ten opzichte van de opera, of zelfs te willen afzien van opera. We moeten geen opera’s schrijven en tegelijk erover klagen dat opera’s niet deugen. We kunnen opera niet opvatten als een verplichte oefening, en dat wat we werkelijk willen zeggen in andere muzikale vormen gieten. We moeten ervan overtuigd zijn dat het toneelpodium de wezenlijke elementen van onze muziek kan overbrengen, we moeten zonder enig voorbehoud kiezen voor de opera.”

“Het muziektheater dat nu ontstaat heeft een episch karakter. Het gaat niet om uitbeelden maar om meedelen. Niet de handeling illustreren, maar de essentie uit opeenvolgende situaties oppakken en tot uitdrukking brengen. De middelen daarvoor zijn voor een deel te vinden in oude operavormen, zoals het opsplitsen van de handeling in afzonderlijke nummers en het dramatiseren van de structuren van de absolute muziek.”

uit: Kurt Weill Ausgewählte Schriften, Frankfurt am Main 1975

■ Tekst 10

In 1919 werd in Versailles de vrede getekend, die het definitieve einde van de Eerste Wereldoorlog betekende. Duitsland bleef berooid en vernederd achter. Midden-Europa werd intussen overspoeld door een communistische vloedgolf. In de jonge republiek Duitsland ontstond tussen de verschillende politieke groeperingen een strijd om de macht. Toen kwam de crisis, die een gunstige voedingsbodem vormde voor allerlei extremisten. Het Duitse proletariaat raakte verdeeld en maakte een zwenking naar rechts, met de onstuitbare opmars van Hitlers nationaal-socialisme als gevolg.

vrij naar Brandt, C.D.J., De pelgrimstocht der mensheid, Zeist 1960

■ Tekst 11

Die Dreigroschenoper uit 1928 is een twintigste-eeuwse bewerking van de *Beggars' Opera* van Gay (libretto) en Pepusch (muziek) uit 1728. Het stuk was bedoeld als parodie op de Italiaanse serieuze opera. *The Beggars' Opera* was een van de vroegste voorbeelden van de ‘ballad opera’, een kluchtspel met muzikale invoegingen dat vooral politiek en satirisch van aard was. John Gay leverde met zijn stuk commentaar op de toenmalige regering, die hij afschilderde als een bende dieven en moordenaars. Een regering die hij verantwoordelijk hield voor de corruptie in Londen, de georganiseerde misdaad, complotten en glamour van dat moment. Een wereld waarin iedere moraal verdween zodra geld en gewin in zicht kwamen. Tussen 1920 en 1922 verscheen het stuk opnieuw in Londen op het toneel met bijna anderhalf duizend opvoeringen.

Brecht maakte een Duitse bewerking waarbij hij de namen, locaties en karakters overnam maar aanpaste aan het Duitsland van zijn tijd. Zijn versie was rauw, tegenstrijdig en heftig. Hij provoceerde het burgerlijke publiek, dat verwachtte dat het goede het kwade zou overwinnen. De muziek van Kurt Weill voor *Die Dreigroschenoper*, die eigenlijk geen opera is maar een toneelstuk met muziek, was vernieuwend en gewaagd door de keuze van de bezetting en een unieke vermenging van muziekstijlen: barok contrapunt, koraalgezang, traditioneel lied, 'popular song' en dansmuziek.

■ Tekst 12

Libretto

Het verhaal uit *Die Dreigroschenoper* speelt zich af in het criminele circuit van Londen en handelt over de gangsterleider Macheath, bijgenaamd Mackie Messer, een man met een groot zwak voor vrouwen. Hij belooft aan twee vrouwen, Polly en Lucy, huwelijkse trouw en zet ondertussen zijn wekelijkse gang naar het bordeel gewoon voort.

Mackie trouwt zonder medeweten van haar ouders met Polly. Als haar vader, de bedelaarskoning Peachum erachter komt, stuurt hij de politie achter Mackie aan.

Mackie Messer wordt door de corrupte politiechef Tiger Brown, die eigenlijk zijn vriend is, opgepakt en vastgezet. Hij ontsnapt dankzij de hulp van Browns dochter Lucy en duikt onder. Intussen neemt Polly met succes zijn zaakjes waar. Mevrouw Peachum, die weet dat Mackie regelmatig het bordeel bezoekt, biedt het hoertje Jenny geld om Mackie bij een volgend bezoek aan te geven. Jenny zegt van Mackie te houden, maar bezwijkt uiteindelijk voor de verleiding. Zo wordt Mackie opnieuw gepakt en belandt hij, verraden door zijn vrienden, zijn beide vrouwen en de hoeren, in de dodencel. Allen verraadden hem uit eigenbelang, niet uit morele overwegingen.

Op de dag dat hij - welverdiend - moet hangen wordt toevallig de Engelse koningin gekroond: zij schenkt hem gratie, verheft hem in de adelstand en geeft hem een aanzienlijke financiële toelage. Dit gebeurt natuurlijk niet uit medelijden, maar omdat zij geen concurrentie duldt tijdens haar kroningsfeest. Het volk loopt immers al te graag te hoop voor een hangpartij. Kortom een happy end met als 'deus ex machina' de reddende boodschapper van de koningin in de persoon van de corrupte politiechef. Brecht op zijn episch best.

■ Tekst 13

“U zult een opera voor bedelaars horen.
Omdat deze opera zo schitterend moest worden dat alleen bedelaars het als een mooie droom zouden kunnen bedenken en omdat hij toch zo goedkoop moest zijn dat ook bedelaars het zouden kunnen betalen, heet hij *De Driestuiversopera*.”

Moritat vom Mackie Messer

*Jahrmarkt in Soho,
Die Bettler betteln, die Diebe stehlen, die
Huren huren.
Ein Moritatensänger singt eine Moritat.*

Und der Haifisch, der hat Zähne
Und die trägt er im Gesicht
Und Macheath, der hat ein Messer
Doch das Messer sieht man nicht.

An 'nem schönen blauen Sonntag
Liegt ein toter Mann am Strand
Und ein Mensch geht um die Ecke
Den man Mackie Messer nennt.

Und Schmul Meier bleibt verschwunden
Und so mancher reiche Mann
Und sein Geld hat Mackie Messer
Dem man nichts beweisen kann.

Und das große Feuer in Soho
Sieben Kinder und ein Greis –
In der Menge Mackie Messer, den
Man nicht fragt und der nichts weiß.

Und die minderjährige Witwe
Deren Namen jeder weiß
Wachte auf und war geschändet –
Mackie, welches war dein Preis?

Levenslied van Mackie Messer

*vrije Nederlandse bewerking door het Noord
Nederlands Toneel*

*Jaarmarkt in Soho,
De bedelaars bedelen, de dieven stelen, de
hoeren hoereren.
Een smartlappenzanger zingt een levenslied.*

Ja, de haai heeft scherpe tanden
Scherpe tanden, die je ziet
Mack the Knife heeft een stiletto
Maar dat mes dat zie je niet

Op een zwoele zomeravond
Drijft een dooie in de gracht
Mack the Knife slaat net de hoek om
En verdwijnt weer in de nacht

Heel wat rijkaards zijn verdwenen
Ook die ene, haast failliet
Mack the Knife geeft al hun geld uit
Maar bewijzen kun je 't niet

Negen mensen omgekomen
Bij een fel uitlaande brand
Mack the Knife rookt 'n sigaartje
Maar wat is hier aan de hand?

Niet te tellen zijn de vrouwen
Die hij schaamteloos bedroog
Hij verkrachtte en beroofde
Nee geen zee gaat hem te hoog

Tekst 14

Die Seeräuber-Jenny, oder Träume eines Küchenmädchens

vrije Nederlandse bewerking door het Noord Nederlands Toneel

Meine Herren, heute sehen Sie mich Gläser
aufwaschen
Und ich mache das Bett für jeden.
Und Sie geben mir einen Penny und ich bedanke
mich schnell
Und Sie sehen meine Lumpen und dies lumpige
Hotel
Und Sie wissen nicht, mit wem Sie reden
Aber eines Tags wird ein Geschrei sein am Hafen
Und man fragt: Was ist das für ein Geschrei?
Und man wird mich lächeln sehn bei meinen
Gläsern
Und man fragt: Was lächelt die dabei?
Und ein Schiff mit acht Segeln
Und mit fünfzig Kanonen
Wird liegen am Kai.

Meine Herren, da wird wohl Ihr Lachen aufhören
Denn die Mauern werden fallen hin
Und am dritten Tag ist die Stadt dem Erdboden
gleich
Nur ein lumpiges Hotel wird verschont von jedem
Streich
Und man fragt: Wer wohnt Besonderer darin?

Und in dieser Nacht wird ein Geschrei um das
Hotel sein
Und man fragt: Warum wird das Hotel verschont?
Und man sieht mich treten aus der Tür gen Morgen

Und man sagt: Die hat darin gewohnt?
Und das Schiff mit acht Segeln
Und mit fünfzig Kanonen
Wird beflaggen den Mast.

Und es werden kommen Hundert gen Mittag an
Land
Und werden in den Schatten treten
Und fangen einen jeglichen aus jeglicher Tür

Und legen ihn in Ketten und bringen ihn mir
Und mich fragen: Welchen sollen wir töten?
Und an diesem Mittag wird es still sein am Hafen
Wenn man fragt, wer wohl sterben muß.
Und da werden Sie mich sagen hören: Alle!
Und wenn dann der Kopf fällt, sag ich: Hoppla!
Und das Schiff mit acht Segeln
Und mit fünfzig Kanonen
Wird entschwinden mit mir.

Mijne heren, kijk vandaag sta ik glazen te spoelen
En ik verschoon ook uw vuile lakens
En u geeft mij dan een footje en ik stamel dank u
wel
En u ziet mijn vieze kleren en dit ranzige hotel
Geen idee met wie u heeft te maken
Maar dan op een avond wat een herrie in de haven
En men vraagt: Wie gaat daar zo te keer?
En ik lach terwijl ik glazen sta te spoelen
En men zegt: Wat lacht die meid daar weer.
En een schip met acht zeilen
En met vijftig kanonnen
Komt langzaam in zicht

Mijne heren, dan zal u het lachen vergaan
Voor de stad het verdiende loon
Met één klap het huis onbewoonbaar verklaard

Slechts een ranzig hotel blijft de ondergang
bespaard
En men vraagt: Woont daar een hooggeplaatst
persoon?
En op deze nacht zal er geschreeuw bij het hotel
zijn
En men vraagt: Waarom ontzien ze dit gebouw?
En dan sta ik zelfverzekerd met een lach op de
lippen
En men zegt: Omwille van die vrouw?
En het schip met acht zeilen
En met vijftig kanonnen
Hijst de vlaggen in top

En dan komen minstens honderd piraten aan land

En dringen de ruïnes binnen
Ze plunderen de huizen, heel de stad een
woestenij
En ze brengen de gewone burgers bij mij
En ze vragen: Wie van deze moet sterven?
En op deze middag is het doodstil in de haven
Als men vraagt wie er sterven moet
En dan zullen ze mij horen zeggen: Allen!
En als er dan een kop rolt, dan zeg ik: Hoppla!
En het schip met acht zeilen
En met vijftig kanonnen
Zeilt met mij uit het zicht